

skutečnosti. V každém případě může být postup, který Szacki ve svém příspěvku zvolil, užitečný pro správné pochopení základních problémů Machiavelliho politické doktriny.

Analýzou Machiavelliho bohaté diplomatické činnosti a obecnými závěry, ke kterým v této oblasti velký Florentan dospěl, se zabývá Stanisław E. Nahlik ve svém příspěvku nazvaném *Machiavelliho poučení pro diplomaty*.

Třetí část knihy je uvozena příspěvkem Jana Malarczky, nazvaným *Machiavelli v Polsku*. Jde o pečlivě zpracovaný a informativně cenný přehled recepce Machiavelliho myšlenek v Polsku od šestnáctého století až po dnešek. Je z něho zřejmé, že zájem o kritické studium Machiavelliho díla v zemi našich severních sousedů byl vždy hluboký.

V další stati, nazvané *Machiavelli a soudobé politické myšlení na Západě*, si její autor Franciszek Ryszka všímá děl těch buržoazních autorů, kteří v posledních desetiletích navazovali na Machiavelliho v tom smyslu, že považovali politiku za autonomní činnost a za systém hodnot a příslušných cílů, které vylučují ze své sféry „mimopolitické“ cíle a hodnoty. Cílem je v tomto případě moc, a to moc v homogenním a nezávislém (suverénním) státě, přičemž tato moc je nejen výrazem státu, ale přímo se s ním ztotožňuje. Moc jako základ politiky znamená v tomto pojetí především donucení, neboť dobro státu je nadřazenou hodnotou a je dovoleno použít všech prostředků, aby toto dobro bylo zachováno nebo rozšířeno.

F. Ryszka uvádí, že pojem soudobého „machiavelismu“ a „machiavelistů“ zavedl do literatury J. Burnham ve svém díle *The Machiavellians* (New York 1942). Burnham řadí mezi „machiavelisty“ V. Pareta, G. Moscu, R. Michelse a G. Sorela.

Za teoretiky, kteří v období imperialismu aktualizovali abstraktní formuli státu jako nejvyššího dobra (a v tomto smyslu za tzv. neomachiavelisty), považuje Ryszka německého autora Carla Schmitta, jeho žáka Armina Mohlera, amerického politologa německého původu H. J. Morgenthaua, amerického právníka a teoretika politiky A. A. Berleho a francouzského univerzitního profesora J. Freunda. K „machiavelismu“ v tomto smyslu neměl podle Ryszky daleko ani de Gaulle, jak o tom alespoň svědčí jeho kniha z roku 1932 *Le fil de l'épée* (Ostří meče). Stručným rozбором klíčových děl těchto autorů se pak Ryszka zabývá a uvádí, že ve svém příspěvku se záměrně vyhnul kritice soudobých „neomachiavelistických“ doktrín. Chtěl pouze na několika vybraných příkladech ukázat, že politické myšlení N. Machiavelliho je stále živé. Protože je však kontroverzní a složité, bylo recipováno nejednoznačně, ačkoli se zdá, že vždy tvořilo základ pro tzv. čistou politiku, to znamená takovou politiku, jejímž cílem je ahistorická a abstraktní „moc“, a symbolický vladař se stává pojmovou proměnnou, za níž je možno dosadit kvalitativně i kvantitativně rozdílné cíle.

Celá kniha je uzavřena rozsáhlou úvahou

Janusze Goćkowského *Il Principe Moderno — Gramsciho recepce Machiavelliho idejí*. Goćkowski se nejlouběji ze všech autorů, kteří do sborníku přispěli, zabývá analýzou Machiavelliho recepce. Konstatuje, že všichni, kteří Machiavelliho dílo přijímali nebo odmítali, se řídili některým z těchto pěti druhů motivace: 1. motivací moralistickou, 2. motivací instrumentální, 3. motivací, kterou můžeme vymezit jako hledání tradic, 4. motivací vědeckou, 5. motivací, kterou bychom mohli nazvat hledáním inspirace.

Neocenitelným klíčem k pochopení podivuhodné kariéry a pozoruhodných osudů Machiavelliho díla, zejména pak Vladaře, je podle Goćkowského Gramsciho pojetí tohoto díla jako mýtografického vyprávění. Právě ona forma mýtu umožnila, aby do ní byly vkládány nejrůznější představy, aby byla spojována s nejrozmanitějšími nadějemi a aby také přežívala dobu svého vzniku a inspirativně působila až do našich dnů.

Goćkowski v celém svém výkladu dokazuje, že Gramsci byl nejen vynikajícím interpretem a kritikem Machiavelliho, ale že na něho v jistém smyslu i navázal, přičemž jde o dialektické pokračování, to znamená o popření, ale i překonání. Goćkowski velmi správně rozvíjí základní Gramsciho myšlenku, která se týká analogie mezi machiavelliovskou ideou *Il Principe Nuovo* a gramsciovskou ideou *Il Principe Moderno* v podobě strany nového typu, která má vyřešit všechny ty problémy, které v dosavadních dějinách Itálie od počátku novověku byly znovu a znovu nastolovány, ale nikdy se je nepodařilo důsledně řešit. Dědicem toho, co narostlo jako komplex nevyřešených otázek v dějinách a zároveň silou odpovědnou za to, aby byly vyřešeny problémy vzniklé ve dvacátém století v Itálii, je podle Gramsciho nový historický blok (dělnická třída, tzn. sever, a zemědělci, tzn. jih a ostrovy), jehož ideovým, politickým a organizačním vůdcem je *Il Principe Moderno* (moderní kníže), tj. strana nového typu.

Jak je ze stručného přehledu obsahu recenzované knihy zřejmé, jde o pozoruhodný příspěvek polských marxisticky orientovaných vědeckých pracovníků k hlubšímu pochopení Machiavelliho díla. Jakkoli si kniha nekladla za cíl zhodnotit Machiavelliho ze všech možných aspektů, a v tomto smyslu není tudíž tematicky vyčerpávající, a ani formálně nejde o dílo stejnorodé, je jasným důkazem toho, jak plodné může být uplatněna marxistická metodologie a teorie společnosti při studiu interpretačně tak obtížného fenoménu, jakým je dílo velkého Florentana, jestliže je pěstována a rozvíjena na takové úrovni, jako je tomu u většiny autorů recenzovaného sborníku.

Jan Sedláček

I. M. Slepencov, B. V. Kňazev: Molodož sela segodnja (Dnešní vesnická mládež)

Moskva, Molodaja gvardija 1972, 208 s.

V knize dvou učitelů vědeckého komunismu z Moskevské státní Lomonosovovy univerzity

jsou zobrazeny výsledky sociologických průzkumů mládeže v současné sovětské vesnici, které uskutečnila Laboratoř sociologických výzkumů oddělení vědeckého komunismu filozofické fakulty univerzity v letech 1967–1971. Cílem těchto výzkumů bylo zjištění specifických rysů sovětské vesnické mládeže, zkoumání objektivních tendencí vývoje jejího vědomí, sociální a politické aktivity v podmínkách vyspělé socialistické společnosti. Základní metodou shromažďování primárních sociologických informací byla metoda dotazníku na základě reprezentativního výběru vzorku. Průzkum zahrnoval 4200 mladých pracujících z venkova, tj. 15 % z jejich celkového počtu, a 1800 studentů a žáků osmých a desátých tříd vesnických škol v posledním roce studia. Jako základní pracovní doklady byly použity: formulář pro zjištění základních informací o vesnici, které by charakterizovaly složení obyvatelstva, pracovní činnost obyvatel vesnice, stav kultury a způsobu života, činnost společenských organizací, dále anketa–interview pro pracující mládež, anketa pro absolventy vesnických škol, anketa–interview pro představitele inteligence zaměstnané na vesnici déle než 10 let a anketa–interview pro starousedlíky vesnice.

Zkoumaný soubor byl uspořádán v souladu se sociální a profesionální strukturou zemědělské mládeže. Jako základní sociálně profesionální skupiny byly stanoveny: 1. vedoucí pracovníci vyšší a střední úrovně, 2. odborníci, 3. zaměstnanci (bez odborného vzdělání), 4. mechanizátoři, 5. pracovníci pro obsluhu zemědělské techniky, 6. pracovníci živočišné výroby, 7. pracovníci, kteří mají odbornou kvalifikaci a pracují v nemechanizované sféře (v rostlinné výrobě, zahradník, včelař atd.), 8. pracovníci stavebnictví, 9. pracovníci, kteří nemají kvalifikaci a jsou zaměstnáni ve sféře nemechanizované fyzické práce. Sociální a psychologická tvářnost každé této skupiny – to se ukázalo v průzkumu – bezprostředně odráží hluboké sociální, ekonomické, politické a kulturní přeměny v životě sovětské vesnice, k nimž došlo v letech socialistické výstavby, a do jisté míry je určována stupněm zařazení každé skupiny do procesu technického pokroku v zemědělství.

V současné etapě rozvoje zemědělské výroby probíhá intenzivní obnovování její technické základny, která byla vytvořena v předválečných a poválečných letech. Všechna odvětví zemědělství jsou vybavována technikou, již je třeba k dovršení komplexní mechanizace, k rozsáhlejšímu používání elektřiny a automatizace i univerzálních a unifikovaných strojů. Pro potřeby zemědělské výroby se vyrábějí systémy strojů odpovídající velkým specializovaným socialistickým zemědělským závodům.

Rozvoj komplexní mechanizace, elektrifikace a chemizace zemědělské výroby vyvolává nové nároky na profesionální a všeobecně vzdělávací přípravu pracovníků. Výsledky výzkumu zjistily stálou tendenci zvyšování celkové úrovně vzdělání zemědělské mládeže

v životě současné sovětské vesnice. Nejvýraznější je tato tendence zjištěna v těch sociálně profesionálních skupinách, které jsou bezprostředně spojeny s pokrokovou technikou. Například ve skupině odborníků má 90 % středoškolské, odborné střední a vysokoškolské vzdělání, ve skupině mechanizátorů 50 % ukončilo 7–8letou docházku, 28 % má základní a středoškolské vzdělání.

V postavách mladých pracujících spojených s pokrokovou moderní technikou se nejvýrazněji projevuje nový sociální typ pracovníka současné sovětské vesnice. Typické pro ně jsou potřeba tvůrčí kvalifikované práce a orientace na sociálně užitečné hodnoty a chování. Průzkum ve skupině mechanizátorů například ukázal, že pro nejmladší z nich (17–19 let) je základní motivací práce ve zvoleném oboru to, že je „zajímavá“ (26 % odpovědí), „vyžaduje bystrosti, sebezdokonalování“ (13 % odpovědí), „je důležité pro výrobu zemědělské produkce“ (18 % odpovědí), „líbí se mi“ (29 % odpovědí). Výzkum také ukázal, že mladí kvalifikovaní lidé jsou vysoce společensky a politicky aktivní. Jestliže rozdělíme sociálně profesionální skupiny zemědělské mládeže podle úrovně jejich účasti ve společenském životě, pak zjistíme následující pořadí: vedoucí pracovníci a odborníci (80 % aktivních), dělníci v zemědělské výrobě (44 % aktivních), dělníci obsluhující techniku (42 % aktivních), mechanizátoři (38 % aktivních), pracovníci ve sféře nemechanizované fyzické práce (32 % aktivních), pracovníci ve stavebnictví a živočišné výrobě (30 % aktivních) (str. 113).

Důležitým ukazatelem hodnotových orientací zemědělské mládeže je vztah k vlastnímu záhumenku. Výsledky průzkumu vedou k závěru, že v orientacích mladých pracujících v zemědělství se stále silněji prosazuje tendence k omezení a likvidaci vlastních záhumenků a že tato tendence je nejvýraznější pro vysoce kvalifikované pracovníky a pracovníky v mechanizovaných povoláních. Například mezi odborníky–muži ve věku od 17–23 let se pro zachování záhumenku a vlastního hospodářství vyslovilo 47 % respondentů, pro jeho omezení nebo likvidaci – 29 %, mezi ženami s odborným vzděláním ve věku 17–19 let se pro zachování záhumenku vyslovilo 41 %, pro jeho omezení nebo likvidaci – 36 %, mezi mechanizátory–muži ve věku 17–19 let se pro zachování záhumenku vyslovilo 48 %, pro jeho omezení nebo likvidaci – 21 %, mezi ženami zaměstnanými v živočišné výrobě ve věku do 19 let bylo pro zachování záhumenku 58 % a 15 % pro jeho omezení nebo likvidaci, z nequalifikovaných mužů ve věku 20–23 let bylo pro zachování záhumenku 60 % a 9 % pro jeho omezení nebo likvidaci.

Industrializace zemědělské výroby má za následek rozšíření volného času zemědělské mládeže, růst úrovně vzdělání a rozvoj potřeb zásadně mění strukturu volného času. Na první místo se dostávají takové typy využívání volného času, jako je četba knih nebo

časopisů, sledování televizních programů a poslouchání rozhlasu, návštěva kina apod. Ty jsou přitom nejprůběžnější pro mladé pracovníky spjaté s moderní technikou. Na otázku „Kolik jste přečetl za rok knih?“ byly odpovědi rozlišený v jednotlivých sociálně profesionálních skupinách zemědělské mládeže takto: mezi odborníky ve věku 17–23 let — „něctu“ — 0, do 10 knih — 22 %, více než 10 knih — 77 %, mezi mechanizátory ve věku 17–19 let — „něctu“ — 6 %, do 10 knih — 16 %, více než 10 knih — 75 %, mezi nekvalifikovanými pracovníky bez odbornosti zaměstnanými ve sféře manuální práce ve věku 17–19 let — odpovědělo „něctu“ — 12 %, do 10 knih 20 %, více než 10 knih 65 % (str. 169–170).

Vedle výsledků získaných výzkumem Laboratoře sociologických výzkumů kniha obsahuje rozsáhlé údaje sociálně ekonomického charakteru, údaje z jiných sociologických výzkumů o zemědělské mládeži, jež byly uskutečňeny v různých obdobích socialistické výstavby sovětské vesnice, i praktická doporučení. Studium této knihy dává možnost konkrétněji pochopit cesty rozvoje zemědělské mládeže v podmínkách vyspělé socialistické společnosti.

A. S. Vasilenko

David & Judith Willer: Systematic Empiricism: Critique of a Pseudoscience (Systematický empiricismus: kritika pseudovědy) Prentice-Hall, Inc. Englewood Cliffs, New Jersey 1973, 145 s.

Práce dvou amerických autorů je rozsahem své nevelká, je však rozhodně významná svým obsahem a zaměřením. Je významným příspěvkem ke kritice pojetí vědy a vědecké práce, které se v určité době ustálilo ve Spojených státech a bylo také přijato jako jediné pojetí vědecké práce značným počtem sociologů. Toto pojetí, tento směr ve vědecké činnosti nazývají autoři empiricismus. Nejde tedy jen o určitý model a provozovanou praxi americké takzvané empirické sociologie, nýbrž o určitá základní východiska týkající se pojetí vědy a vědecké práce. Je ovšem nesporné, že mnozí představitelé americké komerční empirické sociologie se právě přidržují empiricismu a také z něho vycházejí.

Recenzované práce se skládá z úvodu, předmluvy, osmi kapitol, z nichž poslední je celkovým závěrečným shrnutím celé práce. Připojen je věcný a osobní rejstřík.

Své pojetí kritiky empiricismu vysvětlují autoři v úvodu své práce. Vycházejí v podstatě z těchto závažných myšlenek: Je obecnou fikcí, že vědecká metoda začíná pečlivým pozorováním a sbíráním faktů, je to omyl, který je směšován s metodami sociálních „věd“. Je zapotřebí rozlišovat mezi empiricismem a vědou. Tradice empiricismu, počínaje J. St. Millem a konče soudobou sociologií, která ji přijala, ukazuje, že nejde o tradici rozvinuté vědy. Empiricistické sociální studie podle tvr-

dého odsudku autorů, i když převládají ve všech oblastech sociálních „věd“, neprodukuji ani vědecké poznání, ani jiný druh užitečného poznání.

Pokud jde o termíny, autoři rozlišují empiricismus a empiricismus. Organizovat konkrétní výzkum ještě neznamená být představitelem empiricismu, i když většina amerických sociologů pracujících v oblasti konkrétních výzkumů patří mezi empiricisty. Sociologové provádějící empirický výzkum mohou být představiteli empiricismu, avšak lze sem zařadit i takzvané teoretiky, kteří budují teorii rovněž na základě empiricistických východisek. Proto Willerovi zdůrazňují, že je možné být empiricistou i bez jakéhokoli konkrétního kontaktu s daty, tak jako ten, kdo provádí empirický výzkum, vůbec nemusí být ovlivněn empiricismem.

Mezi nejpádňější důkazy nevědeckosti empiricismu patří podle autorů dané práce fakt, že od objevení moderního empiricismu nebyl v jeho rámci formulován ani jediný vědecký zákon. Mezi největší předsudky empiricismu patří přesvědčení, že vědecké teorie a pojmy jsou definovány na základě pozorování a v relaci s pozorováním. „Teoretický“ (uvozovky patří vždy autorům) empiricismus v sociologii je charakterizován tím, že používá na základě pozorování definované empirické kategorie, které nemohou být spojeny žádným teoretickým prostředkem. Empiricistické sociální teoretizování je spíše obecné než abstraktní, a tudíž spíše vágní než exaktní. Úkolem teorie je vysvětlovat, předpovídat a být vodítkem pro nový výzkum. Souhrn minulého pozorování však nemůže vysvětlovat a předpovídat, přesnost nemůže být získána z vágního. Je jasné, říkájí autoři recenzované práce, že v posledních letech jsme slyšeli mnohé nepravdy, z nichž největší je tvrzení, že empiricismus je věda. Tato nepravda je základem ospravedlňování empiricistických metod v soudobé sociologii. Cílem knihy je rozbít toto ospravedlňování v naději, že sociologové pak budou s to přijmout vědeckou metodu. Mezi největší omyly představitelů takzvané radikální sociologie v USA patří ztotožňování empiricismu s vědou. Běžné pojetí ztotožňuje empiricismus a sociální vědu a radikální sociologové to bez výhrad přijímají, obviňují pak vědu z konzervatismu. Není to věda, nýbrž empiricismus, který je konzervativní. Skutečná věda o společnosti není závislá na tom, co je, a protože racionálně transcenduje existující situaci, je nutně radikální.

Abychom pochopili podstatu empiricismu a povahu skutečné vědy, je nutné se zabývat povahou vědeckého poznání i historií vzniku empiricismu. Hlavním východiskem obou autorů je jejich pojetí vědy a vědeckého zákona. Vědecké zákony jsou podle nich formovány pojmy, které představují spíše ideje než empirické kategorie; takové vědecké zákony nejsou empiricky definovatelné. Tyto pojmy jsou spojeny racionálními prvky, které